

KÜRESELLEŞME VE TOPLUMBİLİMSEL KURAMLAŞTIRMA SORUNU

Himmet Hülür*

ÖZET

Günümüzde insanın yapıp etmelerinin içinde yer aldığı bağlam toplumsal, kültürel veya etkileşimsel kavramlar vasıtasıyla anlaşılabilir bir içerikten yoksundur. Küreselleşme tekno-bilimsel gerçekliğin bu tür bağlamların yerini almasıdır. Bu çalışmada insan düşünce ve eyleminin tekno-bilimselleşme yoluyla gayri-insanileşmesi ve antropolojik sınırları ortadan kaldırmasının toplumsal bilimler literatüründeki kuram ile gerçeklik ilişkisini derinden etkilediği öne sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tekno-bilimselleşme, bağlamsızlaşma, yerellik, küreselleşme, toplumbiliminin küresel iletişimi.

GLOBALIZATION AND THE PROBLEM OF SOCIOLOGICAL THEORISING

ABSTRACT

Today, the context of doings and makings of men are devoid of an anthropological content that can be understood through social, cultural and interactional concepts. Globalization is the replacement of such contexts by the techno-scientific reality. In this study, it is argued that dehumanization of men's thought and action by the way of their techno-scientification and as a result disappearance of the anthropological boundaries have deeply influenced the relation between theory and reality in the social science literature.

Keywords: Techno-scientification, decontextualization, indigeneity, globalization, global communication of sociology

GİRİŞ

Küreselleşme farklı toplulukların yaşam tarzlarını etkileyen bir süreç olarak iki boyutlu bir olgudur: çağdaş eylem kalıplarının yayılması ve yerleşmesi, özgün yaşam değerlerinin dönüşümü ve kaybolması. Olgunun iki boyutlu olması tarihsel olarak yaklaştığımızda küreselleşmenin anlamının Batılı ve Batılı olmayan toplumlar için farklı olduğunu açıklar. Bunun nedeni küreselleşenin Batı tarihinin bir sonucu olması ve Batılı olmayan farklı toplulukların tarihlerini sona erdirmesidir. Batının yer küresel genişlemesine katkıda bulunan faktörler Batılı olmayan yaşam tarzlarının dönüşmesine neden olan faktörlerdir. Bu faktörler, 'çağdaşlık' veya 'çağdaşlaşma' olarak kavramlaştırılan olgu ve süreçlerin oluşturucularıdır. Çağdaşlığın kökeninin Batı tarihi içinde yer alması ve zamanla sınırlarının genişlemesi hiçbir toplumun şimdiye kadar Batılılaşmadan çağdaşlaşmaya tanık olmamasıyla sonuçlanmıştır. Çağdaşlaşma ve Batılılaşma, 'tarihsel olarak birlikte gelişen' süreçlerdir. 'Çağdaşlık Batıda özgün koşullar içinde ortaya çıkmış olan kurumlar ve anlam yapıları kompleksidir, ve çağdaşlığı diğer kül-

türlere yayan dünya düzeyinde genişleyen Batı etkisidir' (Berger 1976: 189). Böyle bir anlayışla, küreselleşme ve çağdaşlaşmanın Batılı olmayan toplumların toplumbilimsel kuramlaştırılmasında ortaya çıkardığı sorunları ele alabiliriz.

Her ne kadar Batılı ve Batılı olmayan kavramları bugün için belirgin, birbirinden ayırık iki olguya karşılık gelmeseler de; yaşam tarzının bugünkü yer küresel içeriği bu ayrımı imkansızlaştırırsa da kavramlar bir yandan küresel hareketlerin oluşumu ve yayılması diğer yandan yerel kültürlerin bastırılması ve dönüşümünün tarihsel olarak izlenebilmesine yardımcı olurlar. Çağdaşlık aslında kökeni Batı tarihi içerisinde yer alan biricik (unique) bir dünya tasarımının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu tasarımın belirleyici yönü evrenselcilik iddiasına ve ideali ne bağlı olmasıdır. Köken olarak Batılı olmasına karşın çağdaşlık, çağdaşlaşma süreçleri ile yer küresel bir olgu olma yoluna girmiştir. Bu nedenle Batılı olmayan insan toplulukları için çağdaşlaşma kendi spesifik, yerel özelliklerinin dönüşümü ve çağdaşlaşmaları anlamına gelir. Kendi özgünlüğünün kaybolması deneyimi yo-

* Yrd. Doç. Dr., S.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi

luyla çağdaşlaşma sürecine giren geleneğin özgünlüğüdür. Çağdaşlaşma imkanı spesifitenin kaybolması koşuluna dayanır. Bu nedenle çağdaşlaşma deneyimi, bu süreçten önce kendine has yaşam tarzına sahip olan her topluluğa özgü bir önem taşır. Aynı şekilde özgünlüğün kaybolması her toplulukta özgün bir biçimde yaşanır. Her iki tecrübenin kendine haslığı her bağlamın tarihsel biricikliğinden kaynaklanır. Bu anlamda çağdaşlaşma spesifik olanın kaybolması ise, küreselleşme bu kayboluşun belirli başka bir spesifiğin yayılması temelinde sağlanmasını açıklar. Spesifik tarihsel-toplumsal mirasların bastırılması temelinde küreselleşen Batının spesifik yaratılarının yayılmasıdır. Temel taşıyıcıları kökenleri Batının spesifik tarihsel bağlamında yatan teknoloji ve bilim olan bu yayılmayı Batının küreselleşmesi olarak kavramsallaştırabiliriz. Batı tarihinin ürünlerinin değişik bağlamlara aktarılma olanağı bağlamsızlaştırma temelinde gerçekleşmiştir. Batılı öğelerin yayılması ile Batının küreselleşmesi bizim gibi Batılı olmayan toplumlarda 'modern zamanlar'ın başlangıcından bugüne kadar hakim olan bağlamsızlaştırma biçimidir. Teknolojisel dünya 'çağdaşın, zamansız, değer-bağımsız ve mekan tanımaz sürecinin' (Dias 1990: 2) dayatmaları yolu ile farklı kültürlerin ürünlerinin kaybolması olarak anlaşılmalıdır. Buna karşın bugünkü toplum bilimsel söylemde toplum, Üçüncü Dünya, kültür kavramlarının yaygın kullanımı bu kavramların işaret ettiği bağımsız, kendi kendine yeten olguların varlığına inancı pekiştirmektedir. Oysa bu kavramlar toplumsal disiplinlerden daha eski değil onlarla eşzamanlı olarak gelişmiştir. Toplumsal bilim disiplini olarak toplumbilimi çağdaşlığın bir ürünüdür ve çözümleyici bir çerçeve olarak çağdaş süreçlerin etkisi ile bastırılan yaşam tarzlarının özel anlamını ortaya koymada yeterince başarılı olduğu söylenemez. Çünkü bu anlamda paradigmatik olarak sınırlıdır: bu bilimlerin gelişim olanakları özgün yaşam tarzları ve anlayışların bastırılmasına dayanır. Aynı şekilde antropoloji her ne kadar çağdaş-öncesi toplulukların kültürlerini, bu anlamda insan yaşamının ilksel biçimlerini anlamayı temel amaç edinmiş olsa da antropolojik araştırmalar ancak çağdaş bilincin Aydınlanmacı gereklerine hizmet edegelmiştir. Antropoloji anlamaya çalıştığı gerçekliğin antropolojiyi geliştiren kültürün müdahalelerine maruz kalmaya başladığı bir zamanda bilimsel misyonuna başlamıştır ve bu müdahalelerin bir parçası rolünü oynamıştır, çünkü çağdaş anlamda bilgi kontrolün bir par-

çasıdır. Aydınlatmaya giriştiği kültürlerin kendilerine özgü zihinsel kalıpları üzerinde bir üstünlük taslayarak bu kültürlerin dönüşümüne bilim-seldüşünsel bir katkı sağlamıştır.

BİR KURAMLAŞTIRMA SORUNU OLARAK KÜRESELLEŞME

Toplumbilimi 19. yüzyılda Batıda uzun süreli toplumsal dönüşümlerin bir sonucu olarak gelişmiş ve Batı dışı toplumlarda çağdaşlaşma-Batılılaşma süreçleri içerisinde yerleşmiş ve gerçekte çağdaşlığın yayılmasında belirli bir misyona sahip olmuştur. Çağdaşlığın bir taşıyıcısı olarak toplumbilimi kültürel spesifitelerin küresel iletişim tarzları içinde anlaşılabilirliğini varsaydığı için onların tahrip olmasına katkıda bulunur. Küresel toplumbilim iletişimi yerelliğin bilgisini, evrenselci ve evrimci bir bilgibilimi siyaseti vasıtasıyla kendi yayılmasına eşlik edecek bir meşruluk söylemi oluşturarak üretir. Bu açıdan bugünkü biçimiyle toplumbiliminin Batı dışı toplumların spesifik tarihlerinde kökleri yoktur ve bu toplumlarda çözümleyici ve aydınlatıcı bir çerçeve olarak tarihdışılaşmanın gerçekleşmesi sonucunda olanak bulur. Fakat tarihdışılaşma belirli bir spesifik tarihsel kültürel ürünün küreselleşme yoluyla hakimiyet kazanmasıdır. Belirli bir toplumsal tarihten hareket ettiğimizde toplumbilimi tam anlamıyla toplumsal hakkında tarih-dışı bir bilgi üretimi disiplini. Kuramsal ve pratik etkinlik olarak toplumbilimi Batıda aydınlanma etkisi altında gelişmiş olan kavrayışın küreselleşmesine katkıda bulunur. Toplumbiliminin küreselleşmesi ile belirli kuramların ve metodolojilerin yaygınlık kazanması anlaşılmalıdır. Zaten toplumbilimi çok-paradigmali bir disiplin olarak küreselleşmektedir. Tarihsel olarak sınırlı bir tasarımın küreselleşmesine, kendisini aslında bağlamsızlaşmış olan farklı toplumsal-kültürel bağlamlarda meşrulaştırarak katkı sağlamaktadır. Bu küreselleşmenin gizleyici boyutunu açıklar: küreselleşme insanların spesifik tecrübelerinin kayboluşunu farklı tecrübe kökenlere sahip dünya toplumbilimcilerinin toplumbiliminin gelişimini ortaklaşa sağladıklarını varsayan bağlam-bağımsız bir etkinlik alanı yoluyla gizler. Fakat toplumbilimi bağlam-dışı bir disiplin olarak inceleme alanındaki nesnelere ilgili varlığını varsaydığı bağlamın yokluğu ile karşı karşıyadır. Böylece meşrulaştırma bağlamsızlaştırma ve bu bağlamsızlaştırmayı gizleme yoluyla sağlanır. Bu anlamda küreselleşme yerelleşme ile aynı anlama sahiptir.

Dünya toplumlarının uzun bir zamandan beri geçirmekte oldukları köklü değişimler sonucunda spesifik kültürler tekno-bilimselliğin yol açtığı sorunların çözümünde başarısız olmuşlardır. Çünkü değişme köklü ve yaşamın bütün alanlarını kapsayıcıdır. Aslında çağdaşlaşma bir süreç olarak değişimin yönünü belirtir. Değişen çağdaşlaşmış değil çağdaş olma sürecindedir ve bu süreç hiçbir zaman tamamlanacak gibi görünmemektedir. Bu açıdan Batılı olmayan toplulukları 'süreç toplulukları' olarak kavrayabiliriz.

Çağdaş bilim ve teknolojinin yayılma sürecinin başlangıcından itibaren toplumların kendilerine has özellikleri ortadan kalkmaktadır. Toplumbilimi için en kayda değer bilimsel sorun az veya çok belirgin toplumsal sınırlar belirlemenin mümkün olmaması gerçeği ile ilişkilidir. Bireylerin zihinsel ve bedensel etkinliklerini etkileyen faktörlerin 'toplumsal' sınırlarını belirlemek mümkün değildir. Bauman'ın (1999: 9) ileri sürdüğü, gibi günümüzde anlam ve değer üretim merkezleri yerel bağlarından koparılmış ve yurt ötesi hale gelmiştir. Küresel süreçler farklı dünyaları ve bu dünyaların sınırlarını ortadan kaldırmış ve tek tek toplumların gelişiminden değil 'bir dünya'dan veya Wallerstein'in (1990) ifadesiyle 'dünya sistemi'nin gelişiminden söz edebilmemizi olanaklı kılmıştır. Wallerstein'a (1998: 129) göre modern dünya sistemi kapitalist bir dünya ekonomisi olarak dünya çapında bir işbölümüne dayalı olarak işleyişini sürdürmektedir. Dünya çapındaki meta, sermaye ve emek akışları sınır tanınamakta ulusal farklılıkları ortadan kaldırmakta ve gündelik yaşamdaki 'giyim tarzları, yerleşim mekanları; ve sanatlarda' uluslararası bir türdeşleşmeye neden olmaktadır. Bu 'bir dünya', dünya toplumlarının ortaklaşa katkılarının ürünü değil Batı ile diğer toplumlar arasındaki asimetrik ilişkiler sonucunda doğmuştur. Farklı dünyalar kökten dönüşüme uğramadan bütün insanlığı tek bir entite kapsamında düşünmemiz söz konusu edilemez. 'Bir dünya'nın gerçekleşme olanağı çok sayıda dünyadan her birinin kendi kendini üretebilirlik olanağının ortadan kalkmasıyla sağlanmıştır. Sonunda herhangi bir 'toplum'u kendine özgü karakterleri temelinde tanımlamak, çözümlenmek ve anlaşılır kılmak olanaksızlaşmıştır. Bu durumda toplumbilimsel düşünceyi toplumsal düşünce ile özdeşleştirmek köklü toplumsal dönüşümleri göz ardı etmektir. Buna karşın popüler ideolojiler ve toplumsal bilimler farklı dünyalar ha-

yalini sürekli yeniden üretmekte ve böyle yapmakla aslında kendi söylemsel etkinlik alanlarını meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Hem toplumsal bilimler -özellikle toplumbilimi- hem de popüler ideolojiler için söz konusu olduğunda sınırları belirgin, kendi kendine yeterli bir olgu olarak toplum imgesi vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Konuya özellikle Batılı olmayan insan toplulukları açısından yaklaştığımızda çağdaş-Batılı süreçler ile birlikte toplumların kendilerine has boyutları zayıflamaya başlamış ve sonunda yeni durum tarihleri ile kesin bir kopuşa yol açmıştır. Aslında toplumbiliminin belirli bir ilgi alanından ve ilgilerini yönlendiren belirli varsayımlardan söz edebiliyorsak -ki bunlar bir yaklaşımın, çözümlemenin, bakış açısının toplumbilimsel olarak değerlendirilebilmesini sağlar- bu varsayımlar ve ilgiler içinde doğduğu toplum tarafından belirlenmiş, en azından onunla ilişkili geliştirilmişlerdir. Aynı ilgi ve yaklaşımları Batılı olmayan toplumlarda da geçerli görmek ancak bu toplumların kendi kimliklerinden uzaklaşmaları sonucunda mümkündür. Burada söz konusu olan toplumlar arasında gerçekleşen küresel bir benzeşimdir. Fakat bu benzeşim sürecine bazı toplumlar kendi tarihlerindeki değişimler, bazı toplumlar ise dışsal dayatmalar yolu ile girmişlerdir.

Aslında Max Weber'in toplumbilimsel çözümlemenin temel kaynaklarından olan Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhı (1958) çalışması Protestanlığın hangi özgün yönlerinin Batı toplumlarında kapitalist üretim tarzına yol açtığını ortaya koymakla Batı dışı dünya için hem toplumsal süreçler hem de bu süreçleri çözümleyici bir çerçeve olarak toplumbilimi üzerindeki dışsal dayatmaları belirleyen bir çerçeve çizmiştir. Burada söylemeye çalıştığımız Batılı olmayan dünyada karşılaştığımız Protestanlaşmanın Batıdaki gibi tarihsel, kültürel, teolojik, toplumsal kısacası bağlamsal bir kökeninin bulunmadığıdır. Her ne kadar Rodinson (1976: 117) çağdaş kapitalizmin kökenini belirli bir doktrine dayandırılarak açıklanamayacağını ileri sürerek Weber'in Protestanlık ile ilgili tezi reddetse de, bizi burada asıl ilgilendiren kapitalizmin kökeni sorunu konusundaki tartışmalardan çok onun yüzyıllardır Batı dışı topluluklar üzerindeki sonuçlarıdır. Kapitalizme yol açan koşullar ne olursa olsun Batı tarihinin parçası olan koşullardır. Çağdaşlığın gelişmesinde özel öneme sahip olan ulus-devlet ve sistema-

tik kapitalist üretimin kökleri Avrupa tarihinin spesifik karakteristiklerindedir (Giddens 1990: 174).

Toplumları geri kalmış ve gelişmekte olanlar olarak nitelendiren yaygın toplumsal bilim söylemi bu sonuçlara bağımlı olarak gelişmiştir. Aynı şekilde Marx'ın eserleri de ancak Batı toplumlarının spesifik tarihsel miraslarını dikkate alarak anlaşılabilir. Kapitalizmin dünya geneline yayılması onu çözümlen çerçevelerden biri olan Marxizm'in de yaygın bir kabul görmesini sağlamıştır. Marxizm kapitalizme yönelik aykırı, eleştirel bir konum almış olsa da yerel geleneklerin dönüşümünün gerekliliği konusunda on dokuzuncu yüzyılın sıradan Batılı-evrimci bakış açısına sadık kalmıştır. Toplumbiliminin öncüleri olan Marx, Weber, Durkheim ve Comte'un kuramsal yaklaşımlarının temel ilgi alanı Batı toplumlarının tarihsel gelişimidir. Ancak bu tarih bugün dünya tarihinin ayrılmaz bir parçası olduğu için bu düşünürler Batı dışı toplumlardaki süreçlerin anlaşılmasında da öncü konumlarını korumaktadırlar.

Toplumbilimi, küreselleşmenin toplumsal ve topluluksal sınırları belirsizleştirdiği için, çözümlenme nesnesini kaybetmekle karşı karşıyadır. Konvansiyonel toplumbilimsel kuramlar ve metodolojiler bugünkü küreselliğin biliminin gereksinimlerini karşılamaktan çok uzaktır, çünkü sınırları belirgin toplum imgesiz bir toplumbilimi disiplinsel kökenlerini ve gelişimini yadsımak durumundadır bu ise içerik olarak toplumbilimi dışında bir ilgi alanıdır.

Çağdaş insan küresel süreçleri gündelik hayatında yaşamaktadır. Çağdaş yaşam tarzı bu anlamda bütün önceki dönemlerden farklı bir içeriğe sahiptir. Çağdaş-öncesi bir yaşam tarzı az çok sınırları belirgin bir yaşam çevresinin kendi referanslarıyla anlaşılabilir türdendi. Zayıf veya güçlü değer sistemleri bireyler üzerinde ihmal edilemeyecek bir etkiye sahipti. Geleneksel yaşam büyük ölçüde kapalı bir çevrede gerçekleşmekteydi. Fakat bu kapalılık çağdaş anlamda bağlantılarından kopmuşluk demek değildi; farklı değer sistemleri arasındaki etkileşim her zaman gündelik hayatın akışında yadsıyamayacağımız bir yere sahipti. Fakat bu etkileşimin sonuçları uzun dönemlerde ortaya çıkmaktaydı. Her bir kültür diğerinin öğelerini tedricen kendi biricikliğini bozmadan özümsemekteydi. Çağdaş-öncesi dünyada insanlar ya-

şam tarzlarının ani dönüşümüne tanık değillerdi ve savaşlar bile hızlı ve köklü dönüşümlere neden olamamaktaydı çünkü yaşam teknikleri bu dönüşümlere yol açacak nitelikte değildi. Özet olarak yersiz-yurtsuzluk (homelessness) ve bilinç aktarımı çağdaş insanın gündelik yaşamını açıklayan olgulardır (Berger 1974). Bu anlamda Durkheim'in geçiş dönemlerinin bir olgusu olarak gördüğü normsuzluk veya anomi aslında çağdaş dünyanın başat eğilimidir.

Toplumbilimi çağdaş bir disiplin olduğu halde çağdaşlık toplumsal değildir. Toplumbilimi bir taraftan insan ve ilişkileriyle ilgili küresel çağdaş bir algılayışın gelişmesine öncülük ederken, diğer taraftan 'toplum' imgesini sürekli yineleyerek gelenekselciliğin iddialarına zemin hazırlamaktadır. Batılı olmayan insanlar için yaşanan süreçler iki yüzlü bir anlama sahiptir: geçmiş ile şimdi arasındaki kopma ve spesifik bir kültürün yaratılarının tahakkümü. Geleneğin yeniden inşası çabaları onun kökten dönüşümü ve varolma olanaklarının kaybolması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Gelenekselcilik geleneğin kayboluşunun işlevsel bir parçası olarak rol oynamakta ve bir söylem olarak gelenekselliğin ortadan kaybolmasına yol açan aynı sürece hizmet etmektedir. Toplumbilimi çağdaşlaşmanın bir disiplini olduğu için gelenekle çağdaşlaşmanın karşılaştığı zaman-mekan aralığında geleneğin mirasının yadsınmasına katkıda bulunur. Fakat çağdaşlaşma geleneğin mirasını silerken kendi meşruluk sorununu yine geleneğin referanslarıyla gidermeye çalışır. Toplumbilimi diğer toplumsal bilimlerin yanında insan ve ilişkileri konusunda bu meşruluk sorununa çözüm bulmaya çalışan temel bir disiplindir. Böylece toplumbilimsel bilginin bağlamsızlaşan karakteri geleneğin 'toplum' imgesi aracılığı ile yeniden inşası yoluyla gizlenmektedir.

Gökalp'ın (1976) Türkleşme, İslamlaşma ve Çağdaşlaşmayı bağdaştırma çabaları toplumun Türklük ve İslamlık özelliklerinin korunarak çağdaş medeniyet düzeyine ulaşmanın mümkün olduğunu belirtir. Fakat çağdaşlığın birkaç yüzyıllık küreselleşme biçimlerine baktığımız zaman toplumsal özgünlüklerin küreselleşen spesifik bir dünya görüşünün aksesuarları olarak rol aldıklarını görürüz. Çağdaşlaşmanın yersiz-yurtsuzlaştırıcı süreçleri toplumların özgün kalıplarını kullanarak kendilerine meşruluk sağlarlar ve yer edinirler. Bu durumda toplumsal düşünce toplumsal varoluşun özgün te-

melinin yeni yaşam tarzının bir parçası olmaktan çok geri itildiği gerçeğini göz ardı ederek örtük kalmasını sağlar. Örneğin günümüzde zamanı saatimize bakarak biliriz. Bu günlük yaşantımızda zamanla ilişkimizde kapsayıcı bir tarzdır. Aynı zamanda saat zamanımızı doğrulamak için gökyüzüne veya güneşin dağ üzerindeki düzeyine bakmayız. Öte yandan tarihsel olarak saat zamanını kullanmanın çağdaşlık kadar yeni olduğunu biliyoruz. Çağdaş-öncesi her topluluk kendi yaşam tarzlarıyla iç içe geçmiş zaman anlayışına sahiptir. Küresel süreçler pratiklerdeki köklü değişimlere eşlik eden köklü anlayış değişimlerine yol açmıştır. Toplum bilimsel söylem dünya anlayışlarının dönüşümü ve benzeşmesi sayesinde kendisine bir olanak bulur. Aksi takdirde bilgi ve değerlerin kaynaşımına dayalı spesifik tecrübeleri küresel iletişim sistemine dahil etme etkinliğinde ve iddiasında bulunamazdı. Aydınlatıcı bir çerçeve olarak toplum bilimi bu kaynaşımın küreselleşmiş biçimlerinden yalnızca birisidir. Bu değerlendirmeler dikkate alındığında, küresel toplum bilimi iletişiminin yerelle yine bu iletişim sisteminde yerellik adına üretilen imge sayesinde karşılaştığı söylenebilir. Bu da, yerelliğin 'adı var kendi yok' bir boyut olarak toplum biliminde kuram-gerçeklik ilişkisiyle ilgili çetrefil sorunlara yeni ve önemli bir başkasının eklenmesi demektir.

Küresel süreçlerin bireylerin günlük yaşamları üzerinde etkili olması sonucunda toplum biliminin kuramsal ve yöntem bilimsel ilgi odağını gözden geçirme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Hem disiplin hem de çözümleme nesnesi konvansiyonel yaklaşımdan daha geniş bir düzlemde görülmelidir. Genov'a göre toplum biliminin uluslararasılaşması bilişsel, kurumsal ve profesyonel düzeylerde gerçekleşmektedir. Bu da toplum biliminin küreselleşmenin temelli bir meydan okumasıyla karşı karşıya olduğu anlamına gelir. 'Öncelikle, toplum bilimi ilgi alanının küreselleşmesi temel süreci ile karşı karşıyadır....Kültür ulusal kimliklerin geleneksel taşıyıcısı olarak görülür, fakat kültürün içeriği gittikçe daha fazla uluslararasılaşmaktadır'. İkinci olarak, meydan okuma toplum biliminin bugünkü kurumsal çerçevesiyle toplumsal yaşamın uluslararasılaşmasını yeterince ele alıp alamayacağı ile ilgilidir. Üçüncüsü, toplum bilimsel topluluğun kendisi küreselleşme sürecindedir. Bu nedenlerle Genov'un (1991: 1-3) görüşünde, 'bu sorunların gerçekte toplum biliminin tarihsel sürekliliği, bugünkü durumu ve

geleceği için ne anlama geldiğini soruşturmak meydan okuyucudur'. Toplum biliminin geleceği ortaya çıkan bu tür sorunları çözme yeteneğine bağlıdır. Uluslararasılaşmanın yol açtığı ve çözüm bekleyen en önemli sorunlardan birisi toplum bilimcilerin uluslararası süreçleri ele almadaki yeterlilikleri konusundadır. Tiryakian'a göre toplum biliminin bugünkü ciddiye alınması gereken krizi toplumsal yaşam ve çağdaşlığı temsil etme kabiliyeti ile ilişkilidir. Bu krizi aşabilmek için toplum biliminin yeni bir atılıma ihtiyacı vardır. Tiryakian'ın ifadeleriyle:

Çağdaş' Batılı endüstriyel toplumlara dayanan entelektüel sermayemizi ve bu oluşumlardaki kendi kendine yeten günlük yaşamı tüketme noktasına yaklaşmaktayız. Makro toplum biliminin gelecek yüzyılda anlamlı olabilmesi için kendisini zımnen devletler-arası olgularla sınırlandıran dar görüşlülüğü terk etmek, uluslar üstü sahne ve uluslar üstü yapılar ve değişme süreçlerini ele alabilecek kavramlar ve gramer geliştirmek zorundadır. Özetle, ihtisas eğitimi ve mesleki araştırmada bir 'ileriye doğru büyük sıçrayış' gerçekleştirmek zorundadır. (Tiryakian 1990: 77)

Toplumsal dünyanın yerini alan küresel dünya insan varlığının bedensel ve zihinsel varoluş biçimlerini yöneten, belirli düzenliliklere sokan ve anlamlı bütünlüklerin parçaları olmalarını sağlayan zaman ve mekandan bağımsız bir yaşam alanı yaratmıştır. Kültür artık toplumsallığın yanında ekonomi ve siyasetin de tekno-bilimselleşmesiyle küresel bir iletişim ve ilişkiselliğin bağımlılık normlarının üretim merkezi konumunu doldurmaktadır. İnsanın tekno-bilimsel yapıp etmelerini anlamlandıran küresel bir çerçevedir. Smelser (1991: 21) kültürün küreselleşmesini şu düzeylerde değerlendirir:

Uluslararası ekonomik rekabetin yoğunluğu tarafından beslenen bilim ve teknolojinin ruhunun yayılması;
İdeolojilerin, özellikle demokrasi ve çağdaşlaşmanın yayılması;
Artan ekonomik ve siyasal bağımlılıkla birlikte ortak normların gelişmesi ve göç ve turizm vasıtasıyla artan kişi akışı;
Kültürün, özellikle popüler kültürün uluslararası yaygın medya sistemi özellikle televizyon vasıtasıyla yayılması.

Smelser'e (a.g.e. 44-45) göre toplum bilimsel bilginin uluslararasılaşması süreci entelektüel

ve siyasal güçler ve bölge, din, ulus, ideoloji ve siyasal bağılıkların primordial güçleri arasında daha geniş bir rekabetin bir parçasıdır. Bilimsel bilginin uluslararasılaşmasına öncekiler katkıda bulunur sonrakiler ise engel oluşturur. Oommen (1991: 67,81) toplumbilimsel bilginin uluslararasılaşmasını; sosyolojik bilginin üretilmesi, 'üretmeyen ve üretmeyenlerin bu bilgiyi kabullenişlerinin arkasındaki saik ve bilgi akışının arkasındaki engeller ve varsayımlar' bağlamında değerlendirir. Bugünkü biçimiyle uluslararasılaşma, Batılı toplumbiliminin Batılı olmayan ülkelere yayılması ve Batılılaşmanın bir kamuflijadır.

Nesnesini küresel bir çerçeveye yerleştirmek en önemli gündemi olsa da tarihsel-kültürel süreklilik efsanesine bağlı yanılgılara dayalı ortaya konan insan eylemi ve ilişkilerinin sınırlı bütünselliklerin parçası olarak işlev gördükleri, bu bütünlüklerle ilişkili var oldukları veya varlıklarını bu bütünlüklerden aldıkları savı toplumbiliminin neredeyse tanımlayıcı ufkunu oluşturur. Bu açıdan yerleşme söylemi toplumbiliminin nesnesiyle ilgili klasik kaygılarını sürdürücü bir manevra alanı açmaktadır. Yerleşme eğer gerçekten söz konusu edilecekse bunun bir yerinden edilmişlik sürecinden yani küreselleşmeden sonra gelmesi gerekir. Zaten yerel olanın yerleşmesi mümkün olmadığına göre yerleşme söylemi yerel olanın bir başka aşım sürecine girmesini gizleyici bir işlev görmektedir; yerelin dönüşmüş veya dönüşmekte olan tarihsel mirasına sürekli göndermede bulunarak küreselliğin gelişen biçimlerini görmemize engel çıkarmaktadır. Eğer yerleşme yerinden edilmiş olanın tekrar kendine dönmesi süreci anlamında düşünülürse yerinden edilmiş olanın kendi kaynakları üzerine tekrar oturabileceğini iddia etmek dönüşümün izini görmezlikten geldiği için yanıltıcı olacaktır.

Yaşamın değişen doğası ve buna koşut gelişen ilişki ve eylem türleri çözümlenme düzeyini yer küresel bir bağlama kaydırma gereksinimini doğurmuştur. Toplumbilimciler küresel bir bakış açısını artık süreçleri sadece belirli bir ülke ile sınırlandırarak açıklama çabasında olamayacakları için geliştirmek zorundadırlar. Aslında bu sınırlandırılmazlığın uzun bir geçmişi vardır. Sosyal bilim literatüründe küreselleşme her ne kadar yeni sayılabilecek bir kavram olsa da, bugünkü dünyada geriye baktığımızda küreselleşme olgusu üç-dört yüzyıldan daha kısa olmayan bir tarihin ürünüdür. Ancak bu süreç

sonunda 'toplumlar başka sistemlerin çevresinde birer sistem olarak değil, daha geniş kapsayıcı dünya toplumunun alt-sistemi olarak görülebilir' (Albrow 1990: 11). Böyle bir durumda ideolojik veya dinsel farklılaşma temel yöneltimi değiştiremez, çünkü insanlar 'dünya genelindeki olaylara tepki göstermektedirler ve bu Müslümanlar, Hıristiyanlar, sosyalistler ve kapitalistler için böyledir'. Küreselleşme; yeşil, barış ve feminist hareketlerle de sınırlı değildir, 'uluslar üstü kişisel ilişkiler, kültürler arası evlilik ve anlaşılma, sınırları aşan gönüllü dernekler, terörizm, çokuluslu şirketler ve zamanımızın siyasetini değiştiren büyük çaplı hareketler' gibi çok değişik olgularla ilişkilidir (a.g.e. 8-10). Küresel dünyanın yaratılması insanlığın daha önce hiç tanık olmadığı bir ölçüdedir. Uluslararası toplumbilimi bu biricik tecrübeyle ilgilenen yeni bir uzmanlık olarak görülür.

Batılı olmayan uluslarda toplumbiliminin yeri kendi tarihsel-kültürel birikimleriyle ilişkileri açısından ele alınmakta ve Üçüncü Dünya toplumsal bilimleri üzerindeki Batı hakimiyeti toplumbilimsel kuramların ve metodolojilerin alaka eksiklikleriyle açıklanmaktadır. Sabagh ve Ghazzala'ya (1986: 377) göre 'Arap Toplumbilimi, Batılı toplumbilimsel çalışmaları kopyalama ve çevirmeye bağımlıdır'. Alatas (1972) ise toplumsal bilimlerin kendi toplumlarının gerçekliğinden kopuk oluşunu Batı ile ilişkilerin tarihsel seyri ve bunun zihinsel sonuçları bağlamında çözümlenmekte ve yerleşme çağrısında bulunmaktadır. Sömürgecilik Asya'da çağdaş bilim ve teknolojinin Batıdan aktarılmasında geciktirici bir etmen olmuştur. Bu sürecin sonuçları düşüncesi bağımsız bir bakış açısından mahrum, dışsal bir kaynak tarafından tahakküm altına alınmış eleştiriden uzak ve taklitçi bir zihin olan 'tutsak zihin' yaratması bağlamında açıklanır. Alatas'a göre yapıcı taklit toplumsal yaşamın bir özelliği olduğu halde, tutsaklık olumsuz taklide işaret eder. Sorun Batılı öğrenme dünyasından sakınma değil bizzat onu yapıcı bir tarzda özümsemektir. Tutsak zihin Batıda varolmaz. Avrupa'nın gündelik konuları hakkındaki düşüncesi Asyalılaştırılmış bir Avrupalı-Hindu, Budist, veya Müslüman bulmak neredeyse olanaksızdır.

Asya ülkelerinde toplumbilim sömürgeci bir inşaat olarak değerlendirilmekte ve emperyalizmin bir çocuğu olarak görülmektedir. Oommen'e göre sömürgecilik Büyük İnkâr olarak görülmelidir çünkü şimdiki, geçmişi inkâr ede-

rek, geçmişten koparmıştır. Büyük İnkâr olarak sömürgecilik toplumbiliminin doğal gelişimini bozmuştur. Alatas gibi Oommen (1991: 74) de, sömürgeciliğin gelenek ile çağdaşlık arasında üretici bir gerilim ve yaratıcı bir etkileşimi başlatmadığını aksine geleneksel topluluk kimliğini sistematik olarak çökerttiğini belirtir. Bugünkü haliyle uluslararasılaşma Batılı paradigmalardan güçlenmesine yardım ettiği için içeriğinin hükümlerinin olduğu kadar hükmedilenlerin bakış açıları tarafından da görülüp değerlendirilmesi gereken 'Batılı olmayan bir uluslararasılaşma inşası geliştirmek mümkün değildir'. Oommen'e (a.g.e. 82) göre toplumbilimsel bilginin çok yönlü akışı için 'Batılı olmayanları eğitime değil onlardan öğrenme' amaç olmalıdır.

Çoğu Asya ve Afrika ülkesinde Batı hakimiyeti sömürgeciliğe dayalı olarak gelişmiştir. 'Gerçekte akademik sömürgecilik siyasal sömürgecilerin sınırlarını aşmıştır; siyasal bağımsızlığını kazanmış toplumlar akademilerinin vekil edilmiş (vicarious) sömürgeleşmesine engel olamamışlardır' (Attal 1981: 189). Üçüncü Dünya ülkelerinde bir taraftan planlamacılar Batılı gelişme paradigmasından, diğer taraftan toplumsal bilimciler Batılı kuramlar ve yöntemlerinden hoşnutsuzluklarını ortaya koymaktadırlar. Böyle bir durumda Batılı olmayan toplumsal bilimcilerin tatminsizliği belirli bir alaka devrimine yol açar. Yerleşme çabalarının nedeni Üçüncü Dünya bağlamıyla alakasız olan Batılı kuramlar ve metodolojilerin hükümlerine bir isyandır. Bu anlamda Asya ülkelerinde yerleşme dört düzeyde ortaya konulmuştur: 'a) mahalli dille öğretim ve yerli materyallerin kullanılması, b) yerliler tarafından yürütülen araştırma, c) araştırma önceliklerinin belirlenmesi, d) kuramsal ve metodolojik yeniden yönelim' (a.g.e. 193).

Bilgi toplumbiliminin gerekliliklerinden hareketle Dias yerel iddialara dayanan değil bakışçı (perspectivist) bir toplumbilimsel kuram anlayışını savunur. Ona göre toplumbilimsel pozitivizm, biçimsel çözümleme, yapısal işlevselcilik ve mantıksal görgüculüğe dayalı hakim toplumbilimsel yaklaşımlar Üçüncü Dünya toplumlarının çalışılmasında yetersizdir. Yeni bir kültürel, ekonomik, çevrebilimsel ve uluslararası gerçekliğin oluşumundaki olası değişkenleri yeniden tanımlamak için şimdiye kadar güçsüz olanların katılımları ve ortak belirleme haklarını içeren bir diyalektik kültürel ve karşı-

laştırmalı öğrenme sürecini, araştırma ve bilgi üretiminin demokratikleşmesini savunur. Bilimsel araştırmanın ulusal olduğu kadar uluslararası düzeyde şimdiye kadar ihmal edilmiş veya bastırılmış gruplara söz hakkı tanıyarak bir kültürel kurtuluş süreci olması gerekir (Dias 1990: 1,11). Dias, Batılı paradigmalardan Üçüncü Dünya toplumlarını anlamadaki yetersizliklerini ortaya koymasına karşın kültürel kurtuluş için en azından kurtuluşu tanımlayacak bir kaynak olarak kültürel spesifikitenin varolması gerektiği halde bu tür spesifikiteyi çoktan dönüşüme uğradığını sonuçta özgün tarihsel kültürlerini kaybeden grupların kurtuluş araçlarından yoksun oldukları için kendi bağımsızlıklarını kazanmalarının mümkün olmadığını görmez. Bu anlamda yaklaşımı Batıdaki güçsüz ve ihmal edilmiş grupları kayırdığı halde bunu aynı şeyi otantik değerlerini kaybetmiş toplumlar için de söylemek zordur. Böyle bir yaklaşım içerisinde spesifik tecrübeler ihmal edilmektedir. Şimdiye kadar güçsüz olan grupların yeni gerçekliğin yaratılmasında hak sahibi olmaları tabii ki insancıl amaçlara hizmet edecektir, fakat insancılık daha geniş bir spektrumdan değerlendirildiğinde çağdaş dünyanın küresel kalıplarının dışına itilen tarihsel ve kültürel zenginliklerin göz ardı edilemeyeceği ortaya çıkar. Toplumsal bilimci tarihsel ve toplum bilimsel bir bakış açısından değerlendiren Gareau toplumsal bilimlerin çok paradigmatlı ve mezhepsel olduğunu ileri sürer. Kuhn'un doğal bilimlere görüşüyle analoji kurarak toplumsal bilimlere değerlendiren Gareau (1985: 1-7), daha çok içsel bir yorumla anlaşılmalı doğal bilim pratiğinden farklı olarak toplumsal bilim için dışsal yorumlanmanın gerekliliğine işaret eder. Bu nedenle, toplumsal bilimlerin disiplinsel matrisleri yerine 'mezhepler' kavramını tercih eder. Toplumsal bilimde mezheplerin işleyişi akademik olduğu kadar siyasal, ekonomik, kültürel/toplumsal ve eğitimsel etmelere bağlıdır. Toplumsal bilimlerde birisi Birleşik Devletler'de yerleşmiş natüralizm diğeri de Sovyet Marxizmi olmak üzere iki etkin din merkezi, iki Roma bulunduğunu belirtir. Toplumsal bilimlerde bugün hala J. S. Mill'in bir paradigma üzerinde uyuşmaya varılarak güvenilir bilimsel bilgi üretme hayaline ulaşma amacının, Kuhn'u anlamda toplumsal bilimcinin farklı paradigmalardan mücadele eden değil bulmaca çözen doğal bilimcinin statüsüne indirgenmesi gayretlerinin daha çok natüralist mite dayandığını iddia eder. Gareau bir paradigma üzerinde uyuşmaya gerekli gören Millci

hayali geleneksel teolojiye benzetir ve bir liberalleşme teolojisini temsil eden kendi yaklaşımını 'Toplumsal bilim' olgusunun çokuluslu ve eleştirel bir değerlendirmesi ve dinler arasında karşılaştırma yapan bir toplumbilimcinin konumunda görür. Gareau'ya (1985: 7) göre 'Amerikan toplumsal biliminin günümüzde yaygın oluş nedeni içsel yetkinliği değil Birleşik Devletler'in savaş-sonrası dönemde siyasal ekonomik ve kültürel alanlarda genişlemesidir'. Böyle bir bakış açısı toplumsal bilim disiplini içinde Üçüncü Dünya mezhebinin ortaya çıkışını meşrulaştırmaktadır. Toplumbilimindeki farklı yaklaşımların dinlerdeki mezhep farklılıkları gibi değerlendirilmesiyle küreselleşmenin belirli bir dünya görüşünün yaygınlaşması anlamına geldiğine işaret edilmiş olur, çünkü farklı mezheplerin varlığı dinin birleştirici inançlarını (creed) ortadan kaldırmaz aksine dine yeni bir boyut kazandırır. Bu anlamda Üçüncü dünya mezhebinin ortaya çıkmasını meşru görmekle aslında Batı merkezli bir dünya tasarımının etkinlik alanının genişlemesi desteklenmiş olur. Toplumbilimi bütün bilimler içerisinde bu dünya tasarımının sadece bir parçasıdır.

Afrika'da sömürgeciliğin ve Batılı toplumbiliminin sonuçlarına tepkiler Birinci ve İkinci Dünya toplumbilimlerinden kopma olarak anlaşılan bir yerelleşme söylemi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu tür çabalar kimliğini dışarıdan almayan yeni bir toplum inşasını da kapsamaktadır (Akiwowo 1990: 13). Ancak burada yerelleştirilmek istenenin doğası yeterince önemsenmemekte ve yerelleşmenin üzerine dayandırılabileceği iddia edilen yerelliğin spesifikitesi örtülmemekte ve başka bir şey olarak gösterilmektedir. Toplumbiliminin Afrikalılaştırılması sayısız Afrikalı özgün yaşam biçiminin dönüşüme uğraması süreci ile kendisine olanak bulan bir söylemdir. Afrikalılaştırılacak olan Afrikalılaştırılmaya uygun özellikler taşımakta mıdır? Afrikalı olarak kavrayabileceğimiz bir olgudan söz edebilir miyiz? Afrikalı bir genelleme ise kapsadığı öğelerin belirli ortak temel boyutlarını ifade ediyor demektir. Bu tür bir genelleme Afrikalı kategorisinde kapsanan insanların kendi tarihlerinde kaynakları, kökleri olan bir düşünme, kavrama, anlama biçimi midir? Sömürgecilik öncesinde, Afrika'daki herhangi bir insan topluluğunun yaşam biçimi dönüşüme başlamadan önce bugün kullanılan Afrikalı kavramına özdeş veya benzer bir kavram var mıydı? Afrikalı kavramının sorgulanması aynı zamanda Afrikalılaşma kavramının da sorgu-

lanması anlamına gelir. Afrikalılaşma ancak Afrikalı varsayıldığında mümkün olacaktır. Bütün bu sorulara yanıtın Afrikalıyı var kabul etmemiz yönünde ortaya konduğunda bile, Afrikalılaşma kavramının kendisi başlı başına bir sorun yumağıdır. Bu kavrama zaten Afrikalı olanın Afrikalılaşması anlamı veril(e)meyeceğine göre, Afrikalı olmayanın Afrikalılaşması ancak Afrikalı olarak varsayılanın bu dönüştürme sürecinde etkili ve belirleyici rol oynaması ile mümkün görülecektir.

Toplumbiliminin Türkiye'de gelişmesine bir bakış Asya ve Afrika toplumbilimleriyle ortak özelliklere sahip olduğunu gösterir. Türkiye'nin tarihsel mirasını devraldığı Osmanlı İmparatorluğunun bazı bölgeleri sömürgeleştirilmiş olsa da bugünkü Türkiye'nin doğrudan sömürgeleştirilmiş olmamasına karşın, toplumbilimi disiplininin ilk gelişim evresi yukarıda Atal'ın açıkladığı gibi vicarious sömürgeleşme çerçevesinde ele alınabilir. Toplumbilimi Cumhuriyetin laiklik siyasetinde resmi bir bilim rolü oynamıştır (Mert: 1994). Disiplinin kurucuları Batılı bir bağlam içinde geliştirilmiş olan modelleri aktarmaya çalışmışlar; Ziya Gökalp, Durkheimci görüşlere bağlı kalmış, Prens Sabahattin ise Le Play'in görüşlerini temsil etmiştir. Bu düşünürlerin temel ilgileri toplumu Avrupalı toplum modelleri temelinde yeniden yapılandırma doğrultusunda olmuştur. Bu birçok Batı dışı ülkede olduğu gibi akademik sömürgecilik tezini doğrulamaktadır. Türkdoğan ve Magneralla'nın (1976) belirttikleri gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupalılaşma on dokuzuncu yüzyılın ilk dönemlerinde başlar. Bu sürecin sonuçlarından biri toplumsal bilimlerin bağımlı doğuşu ve gelişmesidir. Eleştiriden yoksun taklit veya bilgi ithali başat siyasal yönelimlere eşlik etmiştir. Entelektüel yaşamda epistemolojik kırılma harf devrimi ile daha da belirginleşmiş, tarihsel-kültürel miras yeni nesiller için eskimiş ve ulaşılamaz olmuştur.

Yirminci yüzyılın başlangıcında Batılılaşma askeri, siyasal ve entelektüel alanlarla sınırlıyken, zaman içerisinde bütün olarak toplumsal-kültürel alanlarda etkili olmuştur. Seçkinlerin Batı ile entelektüel-siyasal bağlantıları toplumun geleneksel yapısını dönüştürme ve Batı medeniyeti doğrultusunda yeniden yapılandırma ile sınırlı kalmıştır. Türk toplumbiliminin gelişmesine herhangi bir yaklaşım toplumsal dönüşümü belirleyen temel faktörleri dikkate alınmalıdır. Böyle yapmadan yerelleşme olarak

kavramlaştırılan olguyu kavrayabilmemiz mümkün olmaz.

Başat toplumbilimsel paradigmalardan alakalılığını sorgulamanın temel karakteristikleri bilgi ve toplumun birbirine bağlılığını varsayan bir bilgi toplumbilimi bakış açısından kaynaklanır. Batı toplumbiliminin küreselleşmesi Üçüncü Dünya toplumlarının farklı düzeylerinde meydana gelen dönüşümlere eşlik etmiştir. Bu nedenle bilgi toplumbilimi çerçevesine dayalı herhangi bir iddia bu dönüşümleri hesaba katmak zorundadır. Yukarıda açıkladığımız gibi ulusal, yerel veya perspektivist toplumsal bilim talebi bilgi üretiminin bağlamsallığı görüşü ile desteklenir, fakat Aydınlanmacı insan-toplum anlayışına dayalı bilimsel bir disiplin olarak toplumbiliminin farklı bağlamların insan ve ilişkileri konusunda Aydınlanmacı anlayıştan temelli bir kopmayı gerekli kılabilecek özgün anlayışlarına ne kadar müsait olduğu ve müsade edebileceği ana sorundur.

Toplumbiliminin küreselleşmesi Üçüncü Dünya toplumbilimcileri tarafından negatif tepkilerle karşılanmaktadır. Doğu-Üçüncü Dünya (Afrika ve Asya) toplumbilimcileri kuramsal ve yöntembilimsel yönelimlerde toplumbiliminin Batı-merkezliliğinin pekişmesine kültürel bir itirazla direnmeye çalışmaktadırlar. Bilgi üretiminin toplumdan bağımsız olmadığı ileri sürülmekte ve bugünkü hakim kuramlar kadar bu kuramların toplumsal bağlamları da sorgulanmaktadır. Batılı paradigmalardan küreselleşmesinin arkasında bilginin serbest dolaşımı değil Batı ile Batı dışı dünya arasında yerleşik asimimetrik ilişkiler bulunmaktadır. Farklı sömürgecilik biçimleri Üçüncü Dünya ülkelerinin ortak tarihsel mirasıdır ve bu kaçınılmaz yeni toplumsal yapılara yol açtığı kadar bilgi üretiminde belirleyicidir. Siyasal ve vekil edilmiş sömürgeleşme boyunca yeni nesiller özgün tarihsel miraslarına daha ilgisiz ve entelektüel olarak bu mirasları ve bugünkü durum arasında ilişki kurmada daha az donanımlı hale gelmişlerdir. Bu görüşten geçmişin bütün tecrübelerinin bugünlere karşı savunulması gerektiği çıkarılmamalıdır. Aksine bugünle ilgili herhangi bir yaklaşım özgün tarihsel geçmişten koparıldığında herhangi bir yerleşme görüşü anlamını kaybedecektir. Batılı literatürle yaratıcı bir bağ kurmak mümkündür, fakat toplumsal bilimlerde bugünkü kuramsal yönelimleri belirleyen temel değerler geçmişle köklü bir kopuşu yansıtmaktadır. Küreselleşen, Batıda Ay-

dınlanma atmosferinde ortaya konan evrenselci öncüllerdir. Toplumsal bilimlerde Protestan ahlakının ilkin bağlamlarıyla sınırlı olup sonradan sonuçlarının küreselleşmesiyle aynı tarihsel yayılma çizgisine sahiptir.

SONUÇ

Küresellik ve yerellik kavramları toplumsal bilimlerde kısa bir geçmişe sahip olmalarına karşın, bu kavramlar bu bilimlerin ortaya çıkışından itibaren yöntembilimsel düzeyde çekim merkezini oluşturan nesnellik ve görecelik kavramlarıyla ilişkilendirilerek ele alınmak durumundadır. Bu açıdan küreselci ve yerelci bakış açıları toplumsal bilimlerin geleneğinde derin kökleri bulunan birbirine rakip iki yöntembilimsel konumu temsil etmektedirler. Bugün, kültür ve küreselleşme, Robertson'un (1998: 101) ifadeleriyle, birisi görecelik diğeri ise dünyacılık olan yaklaşım temelinde anlaşılma-ya çalışılmaktadır. Görecelik temellilik, genelleştirme ve evrensellemeye karşıdır. Dünyacılık veya küreselcilik ise temeldir ve dünyanın analitik açıdan bir bütün olarak kavranabileceğini ve yerküredeki sosyo-kültürel ve siyasal her şeyin 'dünya sistemi' ne gönderme yapılarak yorumlanabileceğini iddia eder. Burada bu iki karşıt yaklaşımın toplumsal bilimlerin yerelin bilgisini oluşturmada ortaya çıktığının ve karşıtlıklarına rağmen ortak bir toplumsal bilim ufku paylaştıklarının fakat yerelin bilgisinin yerel bilgiden aynı bütünü parçaları olarak görülemeyecek kadar farklı olduğunun vurgulanması gerekir. Kuram ile pratik, bilgi ile iktidarın ayrılmazlığı görüşü temelinde yerelliğe hakkını teslim etmenin ve küreselleşen dünyada yerelin yerini tekrar düşünmenin bir yolu bugün bilgi dağarcığımızdaki yerel ile küresel arasındaki asıl gerilimin toplumsal bilimlerin evrenselci ve tikelci, nesnelci ve görececi, modernist ve postmodernist bakış açıları arasında değil, yerelin bilgisi ile yerel bilgi arasında olduğunu kavramaktan geçmektedir. Toplum bilimsel kavramlaştırmanın bu ikili karşıtlıklar dünyası, yerelin bilgisini yerel bilginin sönmülenmesi pahasına yaratma çabalarının sonucunda gelişmiştir.

Günlük yaşamın içeriğinin küreselleşmesi, küreselleşmeyi mümkün kılan tekno-bilimsel eyleme tarzının yaygınlaşması temelinde anlaşılabilir. Bu tür bir eyleme tarzı ise toplumsal-normatif içerikten yoksundur. Diğer taraftan sahiden yerel olan eyleme biçimleri kendi iç a-

leminde anlaşılabilirliği olan değerlerdir. Toplum-bilimi, bu ayrım içerisinde, tekno-bilimsel eylem alanında yer almaktadır. Aslında bugün uluslar arası veya küresel toplumsal bilim iletişiminin yerel değerlerle çatıştığı boyutu çözümlenici ve evrensel anlaşılabilirliği olan bilgi üretme doğasıyla ilgilidir. Toplumsal bilimlerin çözümlenici bakış açıları yerel olanın çözümlenmeye ve yerelin bilgisinin evrensel anlaşılabilirliğe elverişli veya açık olduğunu varsayar, bunların doğaları gereği çözümlenmeye ve böyle bir anlaşılabilirliğe 'kapalı' olabileceğini kabul edemez. Bu tutum toplumsal bilimlerin Aydınlanmacı varlık nedenidir (raison d'etre) ve geniş anlamda bilimci iktidar paradigmasını temsil eder. Oysa ki yerel olanın çözümlenmeye elverişli bir doğaya sahip olma zorunluluğu yoktur. Yerelin özgünlüğü neden böyle bir 'kapalılığı' içinde barındırmaz? Aksi takdirde yerellik ne kadar anlamlı olacaktır? Batı ülkeleri küreselleşmeyi Üçüncü Dünyanın farklı kültürlerinin tanık oldukları anlamda yaşamamışlardır, çünkü bu ülkeler küreselleşmenin kaynağıdır. Bu açıdan küreselleşme bilim ve teknolojinin bunların arkasında yatan ideolojilerle birlikte yayılarak yerleşmesi süreci demektir. Toplum-bilimi her ne kadar çağdaşlaşma süreçlerinin bir gerekliliği olarak ortaya çıkmış olsa da bugün günlük yaşamın küresel içeriği toplumları tek tek incelemeyi veya sınırlı bir ilişkiler ağını inceleme nesnesi yapmayı anlamsızlaştıracak kadar önemlidir. Şimdiye kadar toplum-bilimi toplum kavramının tekno-bilimsel süreçler içinde üretilen total bir olgu olarak ideolojik ve mitik doğasından yararlanmıştı. Oysa ki toplum kavramının işaret ettiği normatif sınırlar tam da çağdaşlaşma-küreselleşme tarafından belirsizleştirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akiwowo A (1990) Is There a Distinctive Third World Perspective, 12. Dünya Sosyoloji Kong, Madrid.
- Alatas SH (1972) The Captive Mind and Development Studies, International Social Science Journal, 24, 9-25.
- Albrow M (1990) Introduction, Globalization, Knowledge and Society M. Albrow and E. King (ed), Sage, London, pp 3-13.
- Bauman Z (1999) Küreselleşme. Toplumsal Sonuçları, Abdullah Yılmaz (çev), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Berger PL. (1976) Pyramids of Sacrifice, Anchor Books, New York.
- Dias V (1990) Diversity of Paradigms in Knowledge Production on the 'Modern': The International Academic Discourse and the Theory in People's Movements in the 'Third World' Societies, 12. Dünya Sosyoloji Kong, Madrid.
- Gareau FH (1985) The Multinational Version of Social Science With Emphasis Upon the Discipline of Sociology, Current Sociology, 33, 11-27.
- Genov N (1991) Internationalization of Sociology: The Unfinished Agenda, Current Sociology, 39, 1-19.
- Giddens A (1990) The Consequences of Modernity, Polity Press, Cambridge.
- Gökalp Z (1976) Türkleşmek, İslamlaşmak, Müasırlaşmak, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Mert N (1994) Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış, Bağlam Yayını, İstanbul.
- Needham J (1970) Clerks and Craftsmen in China and the West, Cambridge University Press, Cambridge.
- Oommen K (1991) Internationalization of Sociology: A View From Developing Countries, Current Sociology, 39, 67-83.
- Robertson R (1998) Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, Anthony D. King (der), Gülcan Seçkin ve Ümit Hüsrev Yolsal (çev), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, s. 97-120.
- Sabagh G and Ghazzala I. (1986) Arab Sociology Today: A view From Within, Annual Review of Sociology, 12, 373-393.
- Smelser N.J (1991) Problematics in the Internationalization of Social Science Knowledge, Current Sociology, 39, 21-46.
- Tiryakian E A (1990) Sociology's Great Leap Forward: The Challenge Internationalization, Globalization, Knowledge and Society, M. Albrow and E. King (ed), Sage, London, pp 63-78.
- Türkdoğan O and Magneralla P (1976) The Development of Turkish Social Anthropology, Current Anthropology, 17, 263-272.
- Wallerstein I (1990) Societal Development or the Development of World System?, Globalization, Knowledge and Society, M. Albrow and E. King (ed), Sage, London, pp 157-171.
- Wallerstein I. (1998) Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Bir Şey Olabilir Mi?, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, Anthony D. King (der), Gülcan Seçkin ve Ümit Hüsrev Yolsal (çev), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara s. 121-137
- Weber M (1958) The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, Charles Scribner's Sons, New York. □